

ОЛІЙНИК

Тетяна Миколаївна,
кандидат сільськогосподарських
наук, старший науковий
співробітник, доцент, заступник
директора з наукової роботи
Інституту картоплярства НААН
oliyniktm@gmail.com
(сmt Немішаєве,
Бородянський р-н, Київська обл.)

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА А.А. ОСИПЧУКА (1937–2015)

У РОЗВИТОК СЕЛЕКЦІЇ КАРТОПЛІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню життя та діяльності Андрія Антоновича Осипчука – відомого в Україні та за її межами видатного вченого-селекціонера, доктора сільськогосподарських наук, професора, провідного фахівця в галузі картоплярства.

Вченим розкрито принципи створення сортів картоплі, придатних для вирощування в різних ґрунтово-кліматичних зонах України та роль використання явища гетерозису в селекції картоплі на врожайність. Досліджено, що високоврожайні гетерозисні форми можна одержувати не тільки від схрещування міжвидових гібридів та їхнього бекросування із культурними сортами, але й шляхом помірною інбридингу та самозапилення міжвидових гібридів. Професором А.А. Осипчуком встановлено критерії підбору батьківських пар при селекції на врожайність, стійкість проти хвороб та шкідників, адаптивність та інші цінні ознаки. Вивчено схеми використання вихідного матеріалу міжвидового походження та застосовано при створенні нових сортів картоплі з цінними ознаками. Запроваджена схема селекційного процесу, яка включає нові елементи, що дозволяють більш ефективно вести селекцію картоплі на комплекс ознак.

В доробку Андрія Антоновича понад 80 сортів картоплі, численні наукові праці, монографії, винаходи.

Ключові слова: *Андрій Антонович Осипчук, вчений, селекціонер, наукова діяльність, гібридизація, вихідний матеріал, сорти, картопля.*

CONTRIBUTION OF PROFESSOR A.A. OSIPCHUK (1937–2015) TO THE DEVELOPMENT OF POTATO SELECTION IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the life and work of Andriy Antonovich Osipchuk, a well-known in Ukraine and abroad prominent scientist-breeder, doctor of agricultural sciences, professor, leading specialist in the field of potato-growing.

The scientists have disclosed the principles of creating potato varieties suitable for cultivation in different soil-climatic zones of Ukraine and the role of using heterosis in the selection of potatoes on yield. It has been investigated that high-yielding heterosis forms can be obtained not only from interbreeding of interspecific hybrids and their backcrosses with cultural varieties, but also through moderate inbreeding and self-pollination of interspecific hybrids. Professor A.A. Osipchuk sets criteria for selecting parental pairs in breeding for yield, resistance to diseases and pests, adaptability and other valuable attributes. The schemes of the use of the source material of interspecific origin were studied and applied for the creation of new varieties of potatoes with valuable features. The scheme of the selection process is introduced, which includes new elements that allow more efficiently to select a potato for a set of features.

In the portfolio of Andrew Antonovich more than 80 varieties of potatoes, numerous scientific works, monographs, inventions.

Key words: *Andriy Antonovich Osipchuk, scientist, breeder, scientific activity, hybridization, source material, varieties, potatoes.*

ВКЛАД ПРОФЕССОРА А.А. ОСИПЧУКА (1937–2015) В РАЗВИТИЕ СЕЛЕКЦИИ КАРТОФЕЛЯ В УКРАИНЕ

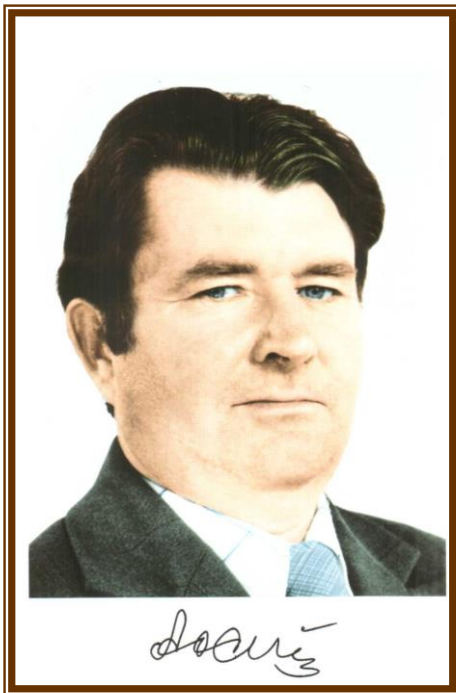
Статья посвящена исследованию жизни и деятельности Андрея Антоновича Осипчука – известного в Украине и за ее пределами выдающегося ученого-селекционера, доктора сельскохозяйственных наук, профессора, ведущего специалиста в области картофелеводства.

Ученым раскрыты принципы создания сортов картофеля, пригодных для выращивания в различных почвенно-климатических зонах Украины и роль использования явления гетерозиса в селекции картофеля на урожайность. Доказано, что высокоурожайные гетерозисные формы можно получать не только от скрещивания межвидовых гибридов и их бекроссировки с культурными сортами, но и путем умеренного инбридинга и самоопыления межвидовых гибридов. Профессором А.А. Осипчуком установлены критерии подбора родительских пар при селекции на урожайность, устойчивость к болезням и вредителям, адаптивность и другие ценные признаки. Изучены схемы использования исходного материала межвидового происхождения и применен при создании новых сортов картофеля с ценными признаками. Введенная схема селекционного процесса, включая новые элементы, позволяющие более эффективно вести селекцию картофеля на комплекс признаков.

В активе Андрея Антоновича более 80 сортов картофеля, многочисленные научные труды, монографии, изобретения.

Ключевые слова: Андрей Антонович Осипчук, ученый, селекционер, научная деятельность, гибридизация, исходный материал, сорта, картофель.

Еволюція селекції тісно пов'язана з життям учених, які віддані науці від початку і до кінця свого життя. Перші наукові розробки з селекції картоплі здійснювались великими ентузіастами, яким притаманна висока наукова ерудиція. В Україні селекція започаткована в 1914–1916рр. професором

**Професор А.А. Осипчук
(1937–2015)**

сільськогосподарського факультету Київського політехнічного інституту М.К. Малюшицьким. Однак це був тільки початок. Лише у 30-х роках з картоплею розгорнуто цілеспрямовані дослідження. На долю селекціонерів випала нелегка і рутинна робота. Саме селекційна робота була чи не першою серед досліджень, яка не мала на той час створеної основи для виведення сортів картоплі.

Набуті знання, сучасні теорії і практики селекції картоплі є результатом більш як вікової праці вчених-селекціонерів, генетиків, фізіологів, біохіміків, імунологів, біотехнологів. До цієї плеяди вчених належить і видатний вчений-

селекціонер Андрій Антонович Осипчук (07.03.1937–01.09.2015), свідчення про життя і діяльність якого є метою даної роботи і являє безумовний інтерес.

Доктор сільськогосподарських наук (1993 р.), професор (2003 р.), заслужений працівник сільського господарства (1997 р.) Андрій Антонович Осипчук відомий в Україні та за її межами як вчений-селекціонер у галузі картоплярства. Автор і співавтор понад 80 сортів картоплі, численних наукових праць, монографій, винаходів.

Народився в селянській сім'ї у невеличкому селі Кануни Новоград-Волинського району Житомирської області (у той час Київської). Тут Андрій

навчався в школі, з 1 по 4 клас в Канунській початковій, далі – в Стрієвській семирічній (5–7 класи), потім – у Киянській середній (8–10 класи), де й здобув середню освіту. З дитячих літ зародилася в душі Андрія любов до природи, а особливо до рослинного світу. Великий вплив на формування свідомості юнака, доброго ставлення до людей нелегкої селянської праці справили бесіди та спілкування з сусідами й родичами. Саме в них він навчився любити землю. А допитливість і логічний склад розуму допомагали юнакові навчатися на добре та відмінно.

Андрій залюбки допомагав батькам і з цікавістю спостерігав, як знання та вміле використання прийомів вирощування овочевих культур впливають на формування врожаю. Ця зацікавленість юнака вплинула на вибір фаху в майбутньому, бажання одержати вищу освіту за спеціальністю агрономія.

Після служби в армії в Білоруському окрузі (1956–1959 рр.) Андрій Антонович вступив на агрономічний факультет Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Оскільки аудиторні навчання були наближені до практики, то йому часто доводилося працювати на полях учбового господарства інституту. Його улюбленими предметами стали ботаніка, селекція, рослинництво та садівництво. Найбільше він захоплювався селекцією. Андрій Антонович приймав активну участь у роботі наукового студентського гуртка з селекції. Вивчав методи селекційної роботи з різними сільськогосподарськими культурами та можливість їх використання на практиці.

Навчаючись у Білоцерківському сільськогосподарському інституті, Андрій Антонович виконав дипломну роботу «Вплив ультрафіолетового і рентгенівського опромінення на урожай і якість насіння кукурудзи», яку високо оцінив його керівник І.Г. Пушкарьов. У 1963 р. під час навчання в Білоцерківському сільськогосподарському інституті Андрій Антонович проходив виробничу практику на Немішаївській дослідній станції. Після закінчення вузу (1964 р.) в житті Андрія Антоновича розпочався новий період, сповнений великих творчих задумів. Отримавши фах вченого агронома та

направлення на роботу, він розпочав трудову діяльність у відділі селекції Немішаївської дослідної станції Українського науково-дослідного інституту землеробства [1, с. 30; 2, с. 167; 5].

Свою наукову діяльність Андрій Антонович розпочав на посаді молодшого наукового співробітника відділу селекції картоплі. Велику роль у становленні Андрія Антоновича як вченого відіграв відомий селекціонер, на той час завідуючий відділом селекції Олександр Іванович Терещенко. В 1966–1968 рр. – працював старшим науковим співробітником цього ж відділу. Його мрією стало створення високоврожайних, стійких до хвороб і шкідників сортів картоплі, з високими якісними показниками. З 1966 по 1969 рр. Андрій Антонович навчався без відриву від виробництва в аспірантурі при кафедрі селекції і насінництва Білоцерківського сільськогосподарського інституту (керівник професор І.Г. Пушкарьов) [3, с. 82].

У 1968 р., після реорганізації станції в Український науково-дослідний інститут картопляного господарства (нині – Інститут картоплярства Національної академії аграрних наук України), Андрій Антонович був призначений на посаду старшого наукового співробітника інституту. З 1973 по 1979 рр. він працював на посаді завідувача лабораторією селекції цього ж інституту, з 1979 р. – одночасно завідуючим лабораторією і відділом селекції. З 1987 р. Андрія Антоновича Осипчука призначено на посаду заступника директора по науковій роботі з селекційних питань [4].

Селекціонер постійно працював над вивченням і виділенням вихідного матеріалу як батьківських форм при гібридизації, характеру успадкування ознак, їхнім поєднанням та підвищенням рівня показників, взаємодії генотипу з оточуючим середовищем. Застосовував ефективні методи оцінювання та відбору селекційного матеріалу.

Практикою селекційної роботи було досліджено, що введення чужорідних генів у культурні сорти на основі використання вихідного матеріалу міжвидового походження давало змогу одержувати стійкі проти хвороб та

шкідників сорти з підвищеними якісними показниками, а також підвищувати ефект гетерозису за врожайністю та іншими ознаками [6, с. 4–5; 7].

У 1970 р. А.А. Осипчук захистив у Селекційно-генетичному інституті дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему: «Використання виду картоплі *Solanum gibberulosum* при селекції картоплі на високу крохмалистість». За результатами наукових досліджень А.А. Осипчука, які він навів у дисертації, було доведено можливість створення висококрохмалистих сортів картоплі. Досліджено та рекомендовано шляхи використання цього виду в селекції на крохмалистість, які, в свою чергу, стали основою створення висококрохмалистих сортів з комплексом господарсько-цінних ознак за участю інших видів. Зокрема, при створенні висококрохмалистого сорту Зарево використовувались види *S. demissum*, *S. andigenum*, *S. leptostigma* та *S. Tuberosum* [1, с. 30].

Дослідження з удосконалення методів селекції картоплі стали основою докторської дисертації «Селекція картоплі в умовах Полісся України» (1993 р.). Вони враховували вимоги виробників і наявність нового вихідного матеріалу, що дало змогу підвищити результативність селекції картоплі на комплекс господарсько-цінних ознак. Показана можливість створення сортів картоплі, відносно стійких проти колорадського жука (сорт Зарево, Світанок київський, Воловецька та ін.). Розкриті принципи створення сортів картоплі, придатних для вирощування в різних ґрунтово-кліматичних зонах України та роль використання явища гетерозису в селекції картоплі на врожайність. Досліджено, що високоврожайні гетерозисні форми можна одержувати не тільки від схрещування міжвидових гібридів та їхнього бекросування із культурними сортами, але й шляхом помірною інбридингу та самозапилення міжвидових гібридів. Ці результати досліджень дали змогу сорти: Горлиця, Надійна, Забава, Довіра [8; 9]. Професором А.А. Осипчуком встановлено критерії підбору батьківських пар при селекції на врожайність, стійкість проти хвороб та шкідників, адаптивність та інші цінні ознаки. Вивчено схеми використання вихідного матеріалу міжвидового походження та застосовано при

створенні нових сортів картоплі з цінними ознаками. Запроваджена схема селекційного процесу, яка, крім загальноприйнятих, включає нові елементи, що дозволяють більш ефективно вести селекцію картоплі на комплекс ознак.

Створені А.А. Осипчуком разом з колективом сорти картоплі поєднують комплекс цінних ознак: високу врожайність, добрі смакові якості, стійкість проти хвороб і шкідників, придатність для тривалого зберігання, мають різне господарське призначення [10]. Цікавою є історія створення Андрієм Антоновичем кожного сорту картоплі, а особливо сортів з унікальними властивостями, які пошановані серед споживачів. Це сорти-легенди: Бородянська рожева, Зарево, Світанок київський, Луговська, Слов'янка. Вагомий успіх досягнуто в селекції на високу крохмалистість (сорти Зарево, Воловецька, Кобза, Купава, Обрій, Фантазія, Світанок київський, Либідь, Лелека, Явір, Червона рута). Високою стійкістю проти фітофторозу відзначаються сорти Луговська, Зарево, Ракурс, Водограй, Либідь, Багряна, Віриня, Лелека, Лілея, Червона рута та інші.

Створено низку сортів, які характеризуються стійкістю проти картопляного шкідника – золотистої цистоутворювальної картопляної нематоди: Пролісок, Повінь, Дніпрянка, Обрій, Слов'янка, Фантазія, Загадка, Забава, Немішаївська 100, Лелека, Лілея, Мелодія, Водограй. Ці сорти не тільки дають високий урожай на заражених нематодою полях, але й очищують ґрунт від цього паразита. Створено перші в Україні сорти, які придатні для переробки на картоплепродукти: Зарево, Фантазія, Лілея, Обрій та ін.

Успіхи в селекції були досягненнями всього колективу наукових співробітників лабораторії чи відділу селекції, які добросовісно і творчо працювали. Серед них: П.П. Гайдук, К.П. Гриценко, Й.І. Жигайло, О.В. Жолуденко, О.С. Керекеша, Н.Д. Коваль, С.Е. Коновалов, С.Г. Назар, Алла А. Осипчук, В.М. Сергієнко, М.Н. Сітченко, Б.А. Тактаєв, О.О. Тарасенко, О.І. Терещенко, Т.М. Тимошенко, А.І. Томаш, Н.І. Шеремет та інші. А також лаборантів та робітників: М.В. Барановська, О.С. Верета, Н.О. Герцун, Л.І. Драпей, Н.О. Зайченко, Т.П. Калмикова, Г.П. Карпова, Г.О. Коцюба,

Н.П. Купріянова, Р.О. Мурга, М.В. Рубан, Т.П. Рубан, Н.І. Скоклюк, Н.Т. Склярова, С.П. Студеннікова, Л.О. Терещенко, Л.В. Чернюк та інші.

Завжди відчувалося, що в очолюваному ним великому колективі науковців-селекціонерів проводилася добре організована, чітка та послідовна робота. Колектив весь час працював творчо й злагоджено, бо сам керівник слугував взірцем такого ставлення до роботи.

Важливим для селекції картоплі, безумовно, є вихідний матеріал, робота з вивчення та створення якого в лабораторії вихідного матеріалу в різний час проводилася колективом, який очолювали В.В. Гордієнко, В.І. Оверчук, М.П. Піка, А.А. Подгаєцький, З.В. Родіонова, В.А. Тарасенко.

Завдяки знанням вченого в Інституті картоплярства створена наукова школа селекції картоплі. Своїми знаннями та досвідом він ділився з колегами та учнями. Під його науковим керівництвом виконано та захищено 6 кандидатських дисертацій з питань селекції: О.В. Жолуденко [11], Р.В. Ільчук [12], М.В. Остренко [13], Б.А. Тактаєв [14], О.О. Тарасенко [15], Т.В. Тимошенко [16].

Успіхи Андрія Антоновича в селекції картоплі, якою він займався майже п'ятдесят років, досить значимі. За безпосередньою участю та під його керівництвом у селекційних підрозділах було створено понад 80 сортів картоплі, з них 64 районовано чи внесено у Реєстр сортів рослин України, Республіки Білорусії, Російської Федерації, Литви, Латвії. На основі міжвидової гібридизації і насичуючих схрещувань були створені сорти з підвищеним вмістом крохмалю та сирого протеїну, високими смаковими якостями та стійкістю проти хвороб та шкідників.

За роки наукової праці під керівництвом А.А. Осипчука створені сорти різного господарського призначення та груп стиглості, різної крохмалистості, споживчих і кулінарних характеристик, стійкості до хвороб та шкідників сорти: Зарево, Віхола, Світанок київський, Ромашка 8, Водограй, Пролісок, Либідь, Бородянська рожева, Кобза, Обрій, Горлиця, Ракурс, Купава, Слов'янка, Повінь, Явір, Серпанок, Віриня, Дніпрянка, Фантазія, Багряна, Поляна, Лелека,

Немішаєвська 100, Лілея, Загадка, Забава, Червона рута, Мелодія, Надійна, Промінь, Левада, Довіра, Подолянка, Палітра, Святкова, Скарбниця, Оберіг, Поліське джерело, Вернісаж, Глазурна, Зелений гай, Мандрівниця, Калинівська, Базис, Щедрик, Околиця, Кіммерія, Світоч, Струмок, Арія, Случ, Фактор, Гурман, Росава, Фея, Слаута, Аніка, Дума, Злагода, Княгиня, Мирослава. У доробку вченого понад 250 наукових праць з питань селекції картоплі, які відомі далеко за межами України.

Андрій Антонович здійснював координацію та методичне керівництво по селекції картоплі в Україні у 8 установах, розміщених у Поліській і Лісостеповій зонах України: Інституті картоплярства НААН, Поліській дослідній станції ім. О.М. Засухіна Інституту картоплярства НААН, Інституті сільського господарства Полісся НААН, Інституті землеробства і тваринництва західного регіону України НААН, Гірсько-Карпатській дослідній станції Закарпатського інституту агропромислового виробництва НААН, Сумському національному та Львівському державному аграрних університетах, НВО «Чернігівеліткартопля».

Вчений вважав за необхідне надання професійної допомоги у вирощуванні картоплі на індивідуальних присадибних, дачних ділянках. Відомо, що в більшості з них вирощують або суміш сортів, або низькі репродукції без сортооновлення. Не завжди застосовуються заходи боротьби з хворобами, особливо фітофторозом, недостатньо використовуються досягнення науки з агротехніки, селекції та насінництва.

Професор систематично виступав пропагандистом, популяризатором вітчизняних сортів серед широкого загалу українців у пресі, на радіо та телебаченні. Його публікації стосовно новинок селекції картоплі на сторінках періодичних видань «Дім, сад, город», «Огородник», «Картоплярство України» з нетерпінням очікували численні картоплярі-аматори, фермери, городники, дачники тощо.

Андрій Антонович Осипчук був членом експертної ради з картоплі Державної служби з охорони прав на сорти рослин, членом редакційної колегії

міжвідомчого тематичного наукового збірника «Картоплярство» та науково-виробничого журналу «Картоплярство України». У науковому світі та сфері практичної діяльності Андрія Антоновича поважали та цінували за високий рівень кваліфікації, кругозір, ерудицію, доброзичливість та людяність.

За вагомий внесок у розвиток картоплярства України та за результати своєї багаторічної роботи професор Андрій Антонович Осипчук нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За трудову доблесть» та цінним подарунком Президента України. Його робота відзначалася почесними грамотами Кабінету Міністрів України, Президії Української академії аграрних наук, медалями ВДНГ СРСР і УРСР. Осипчуку Андрію Антоновичу присвоєно почесне звання заслуженого працівника сільського господарства України. Андрій Антонович – був переможцем конкурсу Міжнародної спеціалізованої виставки «Україна зернова – 2008» в номінації «Селекціонер року».

Шлях селекціонера був нелегкий. Безсонні ночі, наполеглива титанічна праця з удосконалення селекційного процесу, розробки теоретичних підходів та нових конкурентоспроможних сортів картоплі принесли заслужений успіх і визнання. Помер А.А. Осипчук 1 вересня 2015 р., сповнений натхнення до виконання задумів та планів творчої діяльності колективу для процвітання галузі. Похований в с. Микуличі. Прийде час, і зерна посіяних Андрієм Антоновичем Осипчуком знань та любові до «другого хліба» проростуть у майбутніх поколіннях молодих і талановитих вчених і стануть продовженням творчого пошуку при створенні високоврожайних та смачних сортів картоплі.

Список використаних джерел та літератури

1. Кучко А. А. Вчені-картоплярі України. *Картопля – другий хліб* : наук.-попул. альм. для селян. Київ, 1995. Вип. 1. С. 27–37.
2. Інститут картоплярства. *Українська академія аграрних наук 1991–1995* / редкол. : О. О. Созінов та ін. Київ, 1996. С. 166–167.
3. Теслюк П., Щербенко О. Становлення і розвиток українського картоплярства. Київ : Кий, 1997. 158 с.
4. Щоб родила картопля (До 60-річчя доктора сільськогосподарських наук А.А. Осипчука). *Голос України*. 1997. 20 берез. [№ 49].

5. Андрію Антоновичу Осипчуку – 60. *Картоплярство* : міжвід. темат. наук. зб. Київ, 1998. Вип. 28. С. 114–115.
6. Інституту картоплярства УААН – 30 років. *Картоплярство* : міжвід. темат. наук. зб. Київ, 1998. Вип. 28. С. 3–8.
7. Кононученко В. В. Осипчук Андрій Антонович. *Вчені-генетики і селекціонери у галузі рослинництва*. Київ, 2000. С. 208–211. (Сер. «Українські вчені-аграрії ХХ століття» ; кн. 4).
8. Професор Андрій Антонович Осипчук : бібліогр. покажч. наук. праць за 1967–2006 рр. / уклад. : О. М. Опанасенко, І. М. Хоменко. Київ : КИТ, 2007. 70 с.
9. Опанасенко О. М. Життєвий та творчий шлях Андрія Антоновича Осипчука. *Професор Осипчук Андрій Антонович* : бібліогр. покажч. наук. праць за 1967–2006 рр. / уклад. : О. М. Опанасенко, І. М. Хоменко. Київ, 2007. С. 7–10.
10. Селекціонер, яким пишається Україна [про А. А. Осипчука]. *Вперед*. 2007. 16 трав. [№ 37]. С. 2.
11. Жолуденко О. В. Створення скоростиглого селекційно-цінного матеріалу картоплі : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.05. Харків, 2005. 19 с.
12. Ільчук Р. В. Особливості використання міжвидових гібридів та нових сортів картоплі в селекції на продуктивність і інші господарсько-цінні ознаки : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.09. Харків, 2006. 22 с.
13. Остренко М. В. Шляхи створення селекційного матеріалу картоплі з високим проявом господарських ознак і підвищеним вмістом вітамінів : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.09. Київ, 2006. 19 с.
14. Тактаєв Б. А. Створення селекційного матеріалу картоплі, стійкого проти картопляної нематоди *Globodera rostochiensis* Woli в комплексі з іншими ознаками : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.05. Харків, 1999. 19 с.
15. Тарасенко О. О. Використання в селекції на фітофторостійкість вихідного матеріалу картоплі, створеного на основі фітогенетично віддалених видів : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.05. Київ, 1998. 17 с.
16. Тимошенко Т. В. Оцінка та створення селекційного матеріалу картоплі, стійкого проти *Ervviiiia carotovora* var. *atroseptica* (van. Hall) Dye : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.00.05. Київ, 1997. 23 с.

References

1. Kuchko, A. A. (1995). *Vcheni-kartopliari Ukrainy* [Scientists-potatoes of Ukraine]. *Kartoplia – druhyi khlib : nauk.-popul. alm. dlia selian* [Potatoes – the second bread : a popular science almanac for peasants]. Kyiv. 1. 27–37. [in Ukrainian].
2. Sozinov, O. O. ed., etc. (1996). *Instytut kartopliarstva* [Institute of Potatoes]. *Ukrainska akademiia ahrarnykh nauk 1991–1995* [Ukrainian Academy of Agrarian Sciences 1991–1995]. Kyiv, 166–167. [in Ukrainian].

3. Tesliuk, P. and Shcherbenko, O. (1997). *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoho kartopliarstva* [Formation and development of Ukrainian potatoes]. Kyiv : Kyi, 158. [in Ukrainian].

4. (1997). *Shchob rodyla kartoplia (Do 60-richchia doktora silskohospodarskykh nauk A. A. Osypchuka)* [Shchob rodyla kartoplia (Do 60-richchia doktora silskohospodarskykh nauk A. A. Osypchuka)]. *Holos Ukrainy* [Holos Ukrainy]. March 20. [no. 49], [in Ukrainian].

5. (1998). *Andriiu Antonovychu Osypchuku – 60* [Andriy Antonovich Osipchuk – 60]. *Kartopliarstvo : mizhvid. temat. nauk. zb.* [Potatoes : interdepartmental thematic scientific collection]. Kyiv. 28. 114–115. [in Ukrainian].

6. (1998). *Instytutu kartopliarstva UAAN – 30 rokiv* [The Institute of potato cultivation UAAS – 30 years]. *Kartopliarstvo : mizhvid. temat. nauk. zb.* [Potatoes : interdepartmental thematic scientific collection]. Kyiv. 28. 3–8. [in Ukrainian].

7. Kononuchenko, V. V. (2000). *Osypchuk Andrii Antonovych* [Osipchuk Andriy Antonovich]. *Vcheni-henetyky i selektsionery u haluzi roslynyntstva* [Geneticists and breeders in the field of plant growing]. Kyiv. 208–211. (Ser. «Ukrainski vcheni-ahraryi XX stolittia» ; kn. 4). [(Ser. «Ukrainian Agrarians of the XX Century» ; book 4).] [in Ukrainian].

8. Opanasenko, O. M. and Khomenko, I. M. compls. (2007). *Profesor Andrii Antonovych Osypchuk : bibliohr. pokazhch. nauk. prats za 1967–2006 rr.* [Professor Andriy Antonovich Osipchuk : bibliographic index of scientific works for 1967–2006]. Kyiv : KYT. 70. [in Ukrainian].

9. Opanasenko, O. M. (2007). *Zhyttievyi ta tvorchyi shliakh Andriia Antonovycha Osypchuka* [The life and creative way of Andriy Antonovich Osipchuk] *Profesor Osypchuk Andrii Antonovych : bibliohr. pokazhch. nauk. prats za 1967–2006 rr.* [Professor Andriy Antonovich Osipchuk : bibliographic index of scientific works for 1967–2006] / Opanasenko, O. M. and Khomenko, I. M. compls. Kyiv : KYT. 7–10. [in Ukrainian].

10. (2007). *Selektsioner, yakym pyshaietsia Ukraina [pro A. A. Osypchuka]* [Breeder, who is proud of Ukraine [about A. A. Osipchuk]. *Vpered* [Forward]. May 16. [no. 37]. 2. [in Ukrainian].

11. Zholudenko, O. V. (2005). *Stvorennia skorostyhloho sslektsiino-tsinnoho materialu kartopli : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* : [Creation of fast-growing selection and valuable potato material : author's abstract. dis ... Candidate Agricultural sciences] : 06.01.05. Xarkiv, 19. [in Ukrainian].

12. Ilchuk, R. V. (2006). *Osoblyvosti vykorystannia mizhvydovykh hibrydiv ta novykh sortiv kartopli v selektsii na produktyvnist i inshi hospodarsko-tsinni oznaky : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* [Features of use of interspecific hybrids and new varieties of potatoes in breeding for productivity and other economic-valuable signs : author's abstract. dis. ... Candidate Agricultural sciences] : 06.01.09. Xarkiv, 22. [in Ukrainian].

13. Ostrenko, M. V. (2006). *Shliakhy stvorennia selektsiinoho materialu kartopli z vysokym proiavom hospodarskykh oznak i pidvyshchenym vmistom vitaminiv : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* [Ways of creating a selection material of potatoes with a high manifestation of economic characteristics and high content of vitamins :

author's abstract. dis. ... Candidate Agricultural sciences]: 06.01.09. Kyiv, 19. [in Ukrainian].

14. Taktaiev, B. A. (1999). *Stvorennia selektsiinoho materialu kartopli, stiikoho proty kartoplanoi nematody Globodera rostochiensis Woli v kompleksi z inshymy oznakamy : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* [Creation of a selection material of potato, resistant against potato nematode *Globodera rostochiensis* Woli in combination with other features : author's abstract. dis. ... Candidate Agricultural sciences] : 06.01.05. Xarkiv, 19. [in Ukrainian].

15. Tarasenko, O. O. (1998). *Vykorystannia v selektsii na fitoflorostii kist vykhidnoho materialu kartopli, stvorenoho na osnovi fitohenetychno viddalenykh vydiv : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* [Use in selection on the inflorescence of the initial material of potato, created on the basis of phylogenetically distant species : author's abstract. dis. ... Candidate Agricultural sciences] : 06.01.05. Kyiv, 17. [in Ukrainian].

16. Tymoshenko, T. V. (1999). *Otsinka ta stvorennia selektsiinoho materialu kartopli, stiikoho proty Ervviia carotovora var. atroseptica (van. Hall) Dye : avtoref. dys. ... kand. s.-h. nauk* [Evaluation and creation of a selection material of potato resistant to *Ervviia carotovora* var. *Atroseptica* (van Hall) Dye : author's abstract. dis. ... Candidate Agricultural sciences] : 06.00.05. Kyiv, 23. [in Ukrainian].

Рецензент:

Коваленко Н.П., д.і.н., с.н.с.

Надійшла до редакції 10.12.2018 р.